

OD REDAKCJI

Niniejszy tom „Roczników Humanistycznych”, nad którym redakcyjną pieczę objęła Katedra Teorii Sztuki i Historii Doktryn Artystycznych Wydziału Nauk Humanistycznych KUL, prezentuje rozprawy oraz materiały studyjne i sprawozdawcze skupione przede wszystkim wokół problematyki interpretacji tematów i motywów historycznych w sztuce dziewiętnastowiecznej.

Temat-hasło: „sztuka i historia”, był już wielokrotnie przez polskich historyków sztuki podejmowany. Poświęcono mu sesje naukowe oraz monografie i studia porównawcze, zwłaszcza poruszające temat wzajemnej „korespondencji” tzw. sztuk siostrzanych: obrazu i słowa. Na niesłabnącą atrakcyjność tej problematyki – wciąż na nowo badanej różnymi metodami – składa się, jak sędzę, kilka przyczyn. Można pośród nich wyróżnić racje historyczne oraz rzeczowe – dotyczące różnych aspektów samego przedmiotu badań.

Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych znaczą daty rocznicowe, ważne dla historii polskiej kultury. Rok 1988 to sto pięćdziesięciolecie urodzin Jana Matejki, a rok 1993 – stulecie jego śmierci. W roku 1994 przypadła dwusetna rocznica insurekcji kościuszkowskiej.

Jubileusze matejkowskie zostały uczczone uroczystymi obchodami. W roku 1988 Stowarzyszenie Historyków Sztuki zorganizowało sesję naukową pt. „Sztuka i Historia”, a pięć lat później w Muzeach Narodowych Warszawy i Krakowa otwarto wystawy prac artysty-wieszczka. Ponadto w Krakowie zwołano wówczas – w roku 1993 – międzynarodową konferencję poświęconą artystycznym dokonaniom Matejki na tle malarstwa środkowoeuropejskiego, której towarzyszyła wystawa o podobnym profilu tematycznym. Omówienie opublikowanych materiałów z sesji roku 1988, autorstwa Lechosława Lameńskiego, znajduje się w dziale recenzji prezentowanej przez nas publikacji. O pozostałych przedsięwzięciach pisze w tymże dziale Dorota Kudelska.

Katedra Teorii Sztuki i Historii Doktryn Artystycznych KUL zorganizowała w roku 1992 w Kazimierzu Dolnym seminarium dyskusyjne wokół książki Jarosława Krawczyka pt. *Matejko i Historia* (Warszawa 1990) z udziałem jej autora. Materiały z tego spotkania, wraz ze sprawozdaniem z przebiegu obrad i dyskusji pióra Piotra Kosiewskiego, zamieszczamy w pierwszej części „Rocznika”.

Natomiast z okazji rocznicy kościuszkowskiej odbyła się w roku 1994 we Wrocławiu konferencja naukowa przygotowana przez tamtejszy Uniwersytet. Do działu rozpraw włączyliśmy nadesłany przez Waldemara Okonia tekst wygłoszonego tam przezeń odczytu o ikonografii Tadeusza Kościuszki.

Te „aktualia” problematyki, której poświęcamy w całości niniejszy tom „Roczników Humanistycznych”, nie tłumaczą oczywiście w sposób dostateczny merytorycznej zawartości prac w nim zamieszczonych. Zagadnienie „historyzmu” jest szczególnie intensywnie eksploatowane przez współczesną hermeneutykę kultury, w tym literatury i sztuk plastycznych. Wdzięcznym polem dla tego typu badań jest zwłaszcza wiek XIX. Po pierwsze, nastąpiło wówczas poszerzenie i pogłębienie rozumienia historii i „historyczności” – była to wszak epoka „historycyzmu”, który doczekał się ostrej krytyki ze strony apologety nowoczesnego liberalizmu, Karla Poppera. Po drugie, co ważniejsze, ubiegłe stulecie stanowi wciąż podstawowy punkt odniesienia dla współczesnej myśli humanistycznej. Zwłaszcza w Polsce „gorączka romantyczna” i historycystyczne obsesje wieszczów pióra i pędzla są tematem żywym, nieobojętnym z punktu widzenia aktualnych dylematów kultury, w której żyjemy. Przede wszystkim domagają się one głębszego zbadania i zrozumienia ich rodowodu, sięgającego swymi korzeniami stosunkowo bliskiej w czasie, a przecież ideowo i – by tak rzec – emocjonalnie odległej już tradycji.

Dzieło sztuki jest medium szczególnie wrażliwym na fluktuacje „ducha epoki” – cokolwiek byśmy rozumieli przez tę wytartą i nieco już skompromitowaną etykietkę. Komemoratywno-pokutnicze oraz apologetyczne szyfry wielkich, obrazowych eposów Jana Matejki, nasyconych profetycznym żarem i pasją dydaktyczną, przy wnikliwej interpretacji ukazują warstwę znaczeń głębszą od tej, która została odczytana i spopularyzowana przez obiegowe wykładnie jego ikonicznej historiozofii malowanej „ku pokrzepieniu serc”. Okazuje się, że Matejko nie jest bynajmniej „wszystkim znany”, a raczej że jego „znajomość” jest wielce powierzchowna – da się umieścić w rzędzie stereotypowych i banalnych „stylów odbioru”, łatwo poddających się ideologicznym manipulacjom. Do takich wniosków prowadzi zarówno lektura znakomitej książki Jarosława Krawczyka, jak i polemiki z niektórymi jej tezami, podjętej przez Henryka Słoczyńskiego. Nie ulega wątpliwości, że Matejkę starano się tu „czytać na nowo”, o czym informuje tekst Marka Waclawka, i zaprezentować go współczesnemu odbiorcy jego sztuki w nowym świetle.

Rozumienie rodzimej tradycji kulturalnej, czyli „samozrozumienie w obliczu dzieł” tę tradycję uobecniających, wymaga stale ponawianego wysiłku ich przyswojenia i pokonywania dystansu historycznego w drodze interpretacji. Wymaga także osadzenia swojskiej tradycji w szerszym kontekście kultury europejskiej, z całym bagażem narzucanych przez nią konwencji, które odciskają się na

stylistyce i tematyce tworzonych dzieł, a także na stosunku do twórczości artystycznej – na rozumieniu jej funkcji ideowej i społecznej.

Tej problematyce zostały poświęcone następujące rozprawy: Bożeny Kasperowicz o pojmowaniu posłannictwa sztuki i artysty w kręgu towiańszczyzny; Arkadiusza Bałajewskiego o „dialogu” obrazu ze słowem poetyckim na przykładzie cyklu ilustracji Jana Styki do *Chorału* Kornela Ujejskiego; Andrzeja Pieńkosa o interpretacji tematu śmierci w plastyce „epoki realizmu” i związanych z tym dylematach stylistycznych oraz napięciach między artystyczną „formą” a kulturowym „tabu”.

Na szerokim tle przemian kulturowych umieszcza „rewolucję w malarstwie historycznym” Edgar Wind w eseju przełożonym przez Marka Waclawka. Tekst ten dopuszcza do głosu w debacie nad spuścizną tradycji dziewiętnastowiecznej autora „źle obecnego” w Polsce – wybitnego historyka sztuki i kultury z kręgu Instytutu Aby Warburga.

Prezentowany przez nas tom „Roczników Humanistycznych” zamykają recenzje i sprawozdania. Oprócz wyżej już wymienionych odnotujmy recenzję Piotra Kosiewskiego kolekcji Atanazego Raczyńskiego w Muzeum Narodowym w Poznaniu (grudzień 1993 – styczeń 1994) oraz Arkadiusza Bałajewskiego książki Zofii Trojanowiczowej *Sybir romantyków* (Poznań 1993, wyd. 2).

*

Redaktorzy niniejszego tomu „Roczników Humanistycznych” dziękują wszystkim Autorom z ośrodków lubelskich i pozalubelskich, których współpraca przyczyniła się do znacznego poszerzenia obszaru problematyki i wzbogaciła obraz dziewiętnastowiecznej sztuki i myśli o sztuce o nowe, interesujące interpretacje. Pozwoliło to naświetlić – z różnych stron – skomplikowane związki sztuki z historią i kulturą epoki. Wyrażamy nadzieję, że nasza publikacja stanie się wartościowym przyczynkiem do pogłębienia wiedzy o korzeniach kultury, której jesteśmy uczestnikami – i współtwórcami.

Elżbieta Wolicka